

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента

д. е. н., професора кафедри маркетингу

Київського національного університету технологій та дизайну

Орел Анни Миколаївни

на дисертаційну роботу аспіранта кафедри фінанси

Гриценка Сергія Івановича на тему:

**«Формування інтегрованої моделі фінансового
менеджменту суб'єктів туристичної діяльності в
умовах воєнних і посткризових трансформацій»,**

*подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань
07 «Управління та адміністрування», за спеціальністю 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»*

Актуальність теми дисертації.

Сучасний етап розвитку туристичної галузі України характеризується функціонуванням у надзвичайно складних умовах, зумовлених наслідками пандемії COVID-19, повномасштабної війни, високим рівнем макроекономічної нестабільності, цифровою трансформацією економіки та необхідністю адаптації підприємств до нових моделей ведення бізнесу. За таких умов особливої ваги набувають питання забезпечення фінансової стійкості суб'єктів туристичної діяльності, підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, мінімізації ризиків та формування сучасних механізмів фінансового управління, здатних забезпечити не лише виживання підприємств, а й їх довгостроковий розвиток.

Туристична галузь належить до найбільш чутливих секторів економіки щодо впливу зовнішніх кризових чинників. Воєнні дії, суттєве скорочення міжнародних туристичних потоків, руйнування транспортної та туристичної інфраструктури, зміна структури попиту, високий рівень фінансових ризиків та невизначеність зовнішнього середовища обумовлюють необхідність перегляду традиційних підходів до фінансового менеджменту підприємств туризму. Відповідно, сучасні системи фінансового управління повинні бути орієнтовані не лише на забезпечення прибутковості, а й на формування стійкості бізнесу, збереження його вартості, швидку адаптацію до кризових викликів та підтримку

стратегічного розвитку. Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах післявоєнного відновлення України, коли туристична сфера розглядається як один із перспективних напрямів соціально-економічного розвитку держави. Ефективне функціонування суб'єктів туристичної діяльності потребує впровадження сучасних фінансових інструментів, інтеграції принципів вартісно-орієнтованого управління, сталого розвитку, ризик-менеджменту, ESG-підходів, цифрових і фінансових технологій, що дозволяють забезпечити підвищення конкурентоспроможності підприємств та їх здатність функціонувати в умовах високої невизначеності. Водночас процес цифровізації туристичного бізнесу істотно змінює підходи до організації фінансового менеджменту. Активне впровадження цифрових платформ, фінансових технологій, інформаційно-аналітичних систем, автоматизація бізнес-процесів, використання сучасних інструментів аналізу даних створюють нові можливості для прийняття управлінських рішень, підвищення прозорості фінансових процесів, ефективнішого управління фінансовими потоками та ризиками. Разом із тим зазначені процеси потребують наукового обґрунтування методичних підходів до інтеграції цифрових технологій у систему фінансового менеджменту підприємств туристичної сфери.

Практична значущість дослідження посилюється необхідністю розроблення сучасної інтегрованої моделі фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності, яка б поєднувала концепції вартісно-орієнтованого управління, сталого розвитку, стейкхолдер-менеджменту, цифрової трансформації та управління фінансовими ризиками. Використання такої моделі дозволяє формувати ефективні фінансові стратегії, забезпечувати фінансову стійкість підприємств, підвищувати їх інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність, а також створювати передумови для успішного післявоєнного відновлення туристичної галузі України.

У зв'язку з викладеним тема дисертаційної роботи Грищенка Сергія Івановича є своєчасною, актуальною та такою, що має вагоме теоретичне й практичне значення. Результати проведеного дослідження відповідають

сучасним потребам розвитку фінансового менеджменту, туристичної сфери та економіки України загалом, а також спрямовані на вирішення важливих наукових і прикладних завдань щодо забезпечення ефективного функціонування суб'єктів туристичної діяльності в умовах воєнних і посткризових трансформацій.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до тематики науково-дослідних робіт Київського національного університету технологій та дизайну: «Концепція розвитку фінансової системи України в умовах повоєнного відновлення» (номер державної реєстрації 0123U104557, 2024–2027 рр.) та «Фінансово-економічна система України в умовах структурних трансформацій» (номер державної реєстрації 0126U002037, 2026–2028 рр.). У межах виконання зазначених науково-дослідних тем автором розроблено методичні підходи до формування інтегрованої системи фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності, обґрунтовано напрями використання цифрових і фінансових технологій у фінансовому управлінні підприємствами туризму, запропоновано програму цифрової трансформації системи фінансового менеджменту та удосконалено методичний інструментарій оцінювання ефективності її функціонування.

Особистий внесок автора полягає у дослідженні теоретико-методичних і прикладних аспектів формування інтегрованої моделі фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності в умовах воєнних і посткризових трансформацій, обґрунтуванні концептуальних засад фінансової стратегії сталого розвитку, удосконаленні методичних підходів до оцінювання ефективності системи фінансового менеджменту, а також визначенні напрямів інтеграції цифрових і фінансових технологій у систему управління фінансами підприємств туристичної сфери

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Дисертація Грищенка Сергія Івановича свідчить про високий рівень теоретичної підготовки автора, комплексний підхід до дослідження проблематики фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності, логічність побудови роботи та послідовність вирішення поставлених наукових завдань. Структура дисертації є цілісною, а виклад матеріалу є аргументованим і послідовним, що забезпечує належний рівень обґрунтованості сформульованих наукових положень, висновків і практичних рекомендацій.

Достовірність одержаних результатів забезпечується використанням сучасної методології економічних досліджень, широкої нормативно-правової бази, наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, офіційних статистичних матеріалів Державної служби статистики України, Національного банку України, Державного агентства розвитку туризму України, матеріалів міжнародних організацій (ОЕСР, МВФ, Світового банку, Європейської комісії, Всесвітньої туристичної організації), а також результатів аналітичних досліджень діяльності суб'єктів туристичної сфери.

Під час виконання дисертаційного дослідження автором використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема діалектичний, методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, структурно-логічного й семантичного аналізу, статистико-економічного аналізу, системний, комплексний та інтегративний підходи, експертний метод, теорію бажаності, ситуаційний і системний аналіз, метод стратегування та програмно-цільовий підхід. Застосування зазначеного методичного інструментарію дозволило забезпечити належний рівень наукової обґрунтованості запропонованої інтегрованої моделі фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності, методичних положень щодо оцінювання ефективності системи фінансового менеджменту, формування фінансової стратегії сталого розвитку та програми цифрової трансформації.

Про високий ступінь достовірності отриманих результатів свідчать їх широка апробація на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, достатня кількість наукових публікацій автора у фахових

виданнях, практичне впровадження результатів дослідження у діяльність підприємств туристичної сфери, а також використання окремих положень дисертації в освітньому процесі Київського національного університету технологій та дизайну. Це підтверджує як наукову цінність, так і практичну значущість виконаного дисертаційного дослідження.

Оцінка ступеня наукової новизни основних положень дисертації.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у комплексному вирішенні важливого науково-прикладного завдання щодо розвитку теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій із формування інтегрованої моделі фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності в умовах воєнних і посткризових трансформацій на основі поєднання концепцій вартісно-орієнтованого управління, сталого розвитку, стейкхолдер-менеджменту, цифрових і фінансових технологій.

Особливу увагу привертають результати дослідження, що мають ознаки наукової новизни та характеризуються високою практичною спрямованістю. Передусім заслуговує на позитивну оцінку запропонована автором інтегрована модель фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності, яка ґрунтується на комплексному поєднанні положень вартісно-орієнтованого управління, концепції сталого розвитку, стейкхолдер-менеджменту, сучасних цифрових і фінансових технологій. Запропонований підхід дозволяє комплексно враховувати вплив глобальних, галузевих та регіональних чинників, фінансових ризиків і сучасних викликів функціонування туристичного бізнесу.

Науковий інтерес становить удосконалений методичний підхід до оцінювання ефективності системи фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності, який передбачає використання інформаційно-аналітичної панелі показників економічної ефективності, фінансової стійкості, ділової активності та здатності підприємства управляти системними фінансовими ризиками. Важливою перевагою запропонованого підходу є поєднання інтегрального оцінювання із вартісними критеріями ефективності (EVA, ROIC, WACC), що забезпечує більш обґрунтований вибір фінансової

стратегії розвитку підприємства. Позитивно слід оцінити удосконалення методичних положень щодо формування фінансової стратегії сталого розвитку суб'єктів туристичної діяльності, яка базується на інтеграції економічних, соціальних та екологічних складових розвитку підприємства. Автором обґрунтовано доцільність використання вартісно-орієнтованого підходу як основи забезпечення довгострокової фінансової стійкості, підвищення ринкової вартості бізнесу та узгодження інтересів різних груп стейкхолдерів.

Безперечну наукову цінність мають положення щодо розвитку категоріального апарату фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності, удосконалення системи принципів і функцій фінансового менеджменту, а також обґрунтування необхідності інтеграції сучасних цифрових і фінансових технологій у систему управління фінансами підприємств туристичної сфери. Запропоновані підходи сприяють підвищенню якості інформаційного забезпечення, ефективності управлінських рішень та адаптації підприємств до сучасних умов функціонування.

На схвальну оцінку заслуговують також результати дослідження, пов'язані з обґрунтуванням програми цифрової трансформації системи фінансового менеджменту та визначенням напрямів використання цифрових і фінансових технологій у діяльності суб'єктів туристичної діяльності. Автором доведено їх значення для забезпечення безперервності фінансових процесів, підвищення конкурентоспроможності підприємств, ефективного управління ризиками та реалізації стратегічних цілей розвитку в умовах воєнних і посткризових трансформацій.

Загалом наукова новизна дисертаційної роботи відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, а отримані автором результати характеризуються самостійністю, науковою обґрунтованістю, логічністю та практичною значущістю.

Таким чином, за критерієм обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій сформульованих у дисертації та практичній корисності результатів дослідження, робота Грищенка С.І. цілком узгоджується з діючими

вимогами МОН України. Структурно дисертаційне дослідження включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг роботи (209 сторінок), а також наявність значного ілюстративного матеріалу (53 таблиця та 33 рисунків) засвідчують ґрунтовність проведеного дослідження та високий рівень опрацювання тематики.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

За результатами аналізу змісту дисертаційної роботи Грищенка С.І., опублікованих наукових праць автора та способу викладення матеріалу підстав стверджувати про порушення принципів академічної доброчесності не виявлено.

У роботі належним чином оформлено посилання на використані нормативно-правові акти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, статистичні матеріали, офіційні інформаційні джерела, а також результати досліджень інших авторів. Викладення матеріалу є логічним, послідовним і аргументованим, що свідчить про самостійне виконання дисертаційного дослідження та належний рівень опрацювання автором теоретичних і практичних аспектів обраної проблематики.

Під час ознайомлення з дисертацією, науковими публікаціями автора та аналізу отриманих результатів дослідження ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації наукових результатів не встановлено. Дисертаційна робота відповідає вимогам академічної доброчесності, а використання результатів інших дослідників здійснено з дотриманням норм наукової етики та правил академічного цитування.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

Усі положення наукової новизни висвітлено в наукових працях, опублікованих автором у провідних фахових виданнях. У публікаціях повністю відображено зміст основних результатів дисертації.

За результатами дослідження опубліковано 27 наукових праць, з яких: 11 статті – у фахових періодичних виданнях України, 16 публікації – у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій. Загальний

обсяг публікацій – 10,9 друк. арк., з яких автору належить 6,5 друк. арк. Вимоги МОН України щодо оприлюднення матеріалів дисертацій у відкритому друці дотримані.

Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам щодо публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження.

Не дивлячись на достатньо високий науковий рівень підготовки дисертаційної роботи, необхідно звернути увагу на наявні в ній окремі недоліки та дискусійні положення. Зокрема:

1. Автором ґрунтовно проаналізовано еволюцію концепцій фінансового менеджменту та обґрунтовано необхідність інтеграції сучасних підходів до управління фінансами. Разом із тим, доцільно було б більш чітко розмежувати взаємозв'язок між концепціями вартісно-орієнтованого управління, сталого розвитку та ESG-підходом, оскільки в окремих положеннях вони розглядаються комплексно без достатньої деталізації їхніх функціональних відмінностей.

2. Проведений автором аналіз є достатньо змістовним та аргументованим, проте окремі висновки щодо впливу воєнних і посткризових трансформацій на фінансовий стан підприємств туристичної галузі доцільно було б доповнити ширшим порівняльним аналізом із досвідом інших країн, що дозволило б повніше обґрунтувати універсальність запропонованих підходів.

3. Автор пропонує сучасний методичний підхід до комплексного оцінювання ефективності фінансового менеджменту, однак доцільним було б більш детально обґрунтувати процедуру визначення вагових коефіцієнтів окремих показників та критерії їх агрегування в інтегральну систему оцінювання. Це сприяло б підвищенню відтворюваності запропонованої методики.

4. У розділ 3 «Формування інтегрованої моделі фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності» запропонована модель характеризується високим рівнем наукової новизни та практичної цінності, проте її прикладне

значення могло б бути ще вищим за умови наведення результатів апробації окремих елементів моделі на підприємствах різних масштабів або різних сегментів туристичного ринку.

5. У третьому розділі, п. 3.1 автор обґрунтовує доцільність використання цифрових і фінансових технологій у системі фінансового менеджменту, однак запропоновану програму цифрової трансформації доцільно було б доповнити системою кількісних індикаторів оцінювання ефективності її реалізації та моніторингу досягнення стратегічних результатів, що підвищило б практичну цінність запропонованих рекомендацій.

Наведені зауваження мають переважно рекомендаційний і дискусійний характер, відображають наукову позицію рецензента та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертація Гриценка Сергія Івановича на тему «Формування інтегрованої моделі фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності в умовах воєнних і посткризових трансформацій» в повній мірі відповідає спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», вимогам п. 6 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженої наказом МОН України від 12.01.2017 № 40. Відтак, дисертаційна робота може бути рекомендована до розгляду на засіданні разової спеціалізованої вченої ради, а її автор Грищенко Сергій Іванович заслуговує на присудження доктора філософії зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Рецензент:

д. е. н., професор,
професор кафедри маркетингу
Київського національного університету
технологій та дизайну

Підпис *Анна Орел*
засвідчую
Зав. КАНЦ *фр*

Анна ОРЕЛ